

ВІДГУК
офіційного опонента
Огар Емілії Ігорівни на дисертацію
ОГОРОДНИКА ТАРАСА МИКОЛАЙОВИЧА
«Соціально-комунікаційні аспекти
громадсько-політичної та фахової діяльності
В. Старосольського (1899–1942 рр.)»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій
за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій

Володимир Старосольський належить до тих видатних діячів української політики, науки, культури, імена яких з ідеологічних міркувань майже на півстоліття було викреслено з національної історії, й які від часу проголошення незалежності України поступово повертаються до нас з примусового небуття, передусім, своїм безцінним доробком, з яким сміливо можна постати перед судом найсуворіших критиків. У поданій до захисту дисертації Т. М. Огородника спадщина цього талановитого ученого, правника та правозахисника, соціолога, партійного та громадського діяча вперше актуалізується в усій її багатогранності, піддається системному осмисленню з панорамної соціальнокомунікаційної перспективи.

Подібні наукові розвідки, спрямовані на відтворення професійної та громадської біографії видатної особистості, яка відіграла важливу роль у формуванні «соціально-історичної «біографії» нації, країни, громади» (с. 17), на усебічне вивчення її доробку, без сумніву, сприяють збагаченню персоналістики як наукового напрямку в сфері соціальних комунікацій.

Наведені аргументи свідчать на користь актуальності теми рецензованої дисертації. Недостатній рівень її опрацювання в українській соціокомунікативістиці, зокрема у запропонованому дослідником міждисциплінарному соціальнокомунікаційному ракурсі, зумовлює доцільність рецензованого дослідження.

Необхідність у вивченні окресленої проблематики в теоретичному й практичному аспектах підтверджується інтегрованістю теми дисертації до

низки комплексних науково-дослідних тем, здійснюваних Науково-дослідним інститутом пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, зокрема «Періодика другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. на українських землях: бібліографічні, функціонально-типологічні, біографічні компоненти», «Українська преса першої чверті ХХ ст.: репертуар, бібліографічні виміри, комунікаційне середовище», «Українська преса 1920–1930-х рр.: типологічні моделі, інформаційні можливості, журналістські спільноти».

Наукова новизна рецензованої дисертації полягає в тому, що її автор вперше комплексно досліджує соціальнокомунікаційні аспекти громадсько-політичної, наукової та публіцистичної діяльності В. Старосольського, виявляючи такі її сутнісні характеристики, як модернізація патернів галицького українського комунікаційного простору через утвердження ідеї «незалежної соборної України»; пропагування соціал-демократичних ідеалів; відстоювання концепції «думання», «політики як науки та мистецтва» на противагу поширеним в тогочасному галицькому соціуму концепціям «органічної праці», «політики як гри та можливості».

Здобувач ідентифікує приналежність В. Старосольському як автору шістьох статей, актуалізує понад 40 архівних документів (листів, мемуарів, робочих записок, офіційних документів тощо), що не лише розкривають специфіку багатовимірної діяльності В. Старосольського, а й характеризують складний інформаційно-комунікаційний бекграунд міжвоєнної Галичини. Дисертант уводить у науковий обіг щоденники В. Старосольського, «вивчення змісту яких дало змогу не лише докладно визначати певні штрихи до його життєпису, виявити особливості творчого стилю, а й розпоряджатися достовірною інформацією (від очевидця), відновлюючи перебіг особливих подій, що формували українство як націю, а також простежувати рефлексії автора» (с. 196).

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, презентованих у дисертації, досягнуто використанням

історичного, біографічного, мікроісторичного, компаративного методів, методу фреймового аналізу та прес-кліпінгу тощо – комплексного методичного інструментарію, релевантного характеру й завданням дослідження, а також репрезентативністю емпіричних даних, отриманих методом контент-аналізу великого (за кількістю назв та чисел) корпусу залучених джерел, зокрема українських, польських та австрійських пресодруків кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Послідовному викладу результатів, цілісній їх інтерпретації й представленню сприяє обрана структура дисертації, що логічно відображає процес дослідження й дає змогу у підсумку досягнути поставленої мети, розкрити зумовлені нею завдання.

У **Вступі** пан Огородник переконливо обґрунтовує вибір теми дисертації, доводить її актуальність і важливість, чітко означає об'єктно-предметну ділянку, хронологічні рамки, джерела (а це близько 5, 5 тис одиниць), що сформували емпіричну базу дослідження; характеризує теоретичне й практичне значення результатів роботи, підтверджене, зокрема, довідками про запровадження їх до низки освітніх курсів у трьох провідних вишах, що готують студентів за освітнім напрямом «журналістика».

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження» дисертант подає вичерпну характеристику стану опрацювання обраної ним теми як у соціокомунікативістиці та журналістикознавстві, так і в суміжних гуманітарних галузях – в українській та зарубіжній історичній науці, біографістиці, політології, соціології тощо, демонструючи, з одного боку, знання літератури міждисциплінарного характеру, що слугувала теоретичним підґрунтям дослідження, а з іншого – переконливо доводячи потребу в науковому опрацюванні обраної проблематики, зумовлену відсутністю наукових досліджень, «які б давали комплексне уявлення про наукову біографію вченого, основні напрями діяльності та інші питання, що мають принципове значення для розуміння процесу формування й розвитку його наукового світогляду»(с. 50).

Тут же детально характеризується солідне джерельне підґрунтя дисертації, опертя на яке забезпечило достовірність й переконливість висновкувань дисертанта, уможливило встановлення й актуалізацію маловідомих фактів з професійної й громадської біографії В. Старосольського.

Вважаю за необхідне звернути увагу на те, що здобувачеві вдалося розшукати й вперше оприлюднити низку малодосліджених або до тепер невідомих наукового загалу архівних джерел, пов'язаних з епістолярієм та щоденниками В. Старосольського, збереженими у фондах Центрального державного історичного архіву в м. Львів та Центрального архіву громадських об'єднань у м. Київ. Водночас здобувач, аби виявити й систематизувати розрізнені факти, опрацював значну кількість опублікованих джерел, як-от: річники єдиної в тодішній Галичині української щоденної газети «Діло», низки соціал-демократичних газет, журналів «Молода Україна», «Іскра» та ін., визначив передумови, що сприяли формуванню позитивного суспільного іміджу В. Старосольського у комунікаційному просторі Західної України та Польщі 1930-х рр.

У другому розділі дослідник зосереджується на характеристиці громадсько-політичної активності В. Старосольського: з'ясовує обставини, що вплинули на його національне самовизначення, описує активну участь в студентському русі, зокрема у створенні «Молодої України» та її пресового органу (підрозділ 2.1.); акцентує на формуванні системи політичних поглядів та переконань В. Старосольського, на його визначальній ролі у формуванні ідеологічних засад Легіону УСС (підрозділ 2.2); аналізує способи маніфестації в публіцистичній діяльності принципів для нього як політика і громадського діяча концептів – «нація», «соборність», соціалізм», демократія», «партикуляризм»; визначає характерні ознаки публіцистики В. Старосольського – моральність, інтелектуалізм, аргументованість (підрозділ 2.3.) й характеризує послідовне сповідування ним ідей соціал-демократії (підрозділ 2.4).

Особливу увагу в цій частині роботи дисертант приділяє характеристиці тих соціальних комунікацій В. Старосольського як політика й політолога, які мали виразний полемічний характер: скажімо, дискусії між кількома політиками В. Старосольським, Д. Донцовим та В. Винниченком на сторінках львівського часопису «Шляхи» 1916 р. (с.89–92) чи публічного протистояння з представниками націонал-демократичного табору з приводу підписання Варшавської угоди 1920 р. (с. 97-102). Вважаю це слушним, адже зміст полемічного дискурсу по-особливому увиразнює громадянську позицію та переконання В. Старосольського, одного з «тих неофітів новітньої української історії (як В. Липинський, О. Теліга та інші), які ціною власного життя заплатили за служіння нації, довели щирість своєї відданості українській ідеї» (с. 128).

У **третьому розділі** дисертації «Фахова діяльність В. Старосольського: комунікаційний аспект» здобувач поставив собі за мету подати всебічну оцінку правозахисній діяльності й публікаційній активності В. Старосольського, його здобуткам як науковця та популяризатора науки, й успішно з цією метою впорався.

На мою думку, цінність систематизованих в підрозділі 3.1 та 3.2 історичних матеріалів, пов'язаних із адвокатською практикою В. Старосольського, його перемогами у політичних судових процесах над діячами українського визвольного руху, політичними в'язнями, а також у кримінальних процесах над українськими селянами тощо, полягає в тому, що вони не лише відтворюють біографію Старосольського-правника, а й доводять важливість в тогочасному соціумі самого інституту адвокатування, адже «промови адвокатів та підзахисних виконували важливу роль публіцистичної трибуни у справі суспільно-політичного об'єднання українства» (с. 135).

Резонансність правничої та правозахисної діяльності В. Старосольського засвідчують результати проведеного дослідником контент-аналізу матеріалів газети «Діло» (репрезентативна вибірка 1927 р.,

1930–1932 рр., 1937 р.) щодо кількісних та якісних показників реагування в них на факти, пов'язані з цією діяльністю. Однак, на нашу думку, варто було б докладніше описати методику самої дослідницької процедури, а отримані результати унаочнити в супровідних таблицях.

Описані в підрозділі 3.2 промови В. Старосольського є яскравим доказом його високої правничої ерудиції та риторичної культури, що визнавали навіть тогочасні польські юристи й преса, і в чому, завдяки дослідженню дисертанта, можуть переконатися сучасники.

Ще одну важливу з соціальнокомунікаційної перспективи грань – наукову й популяризаторську діяльність В. Старосольського розкрито в підрозділі 3.3. Тут, апелюючи до фактів, пов'язаних з університетським та науковим вишколом В. Старосольського у Львові та за кордоном, із практикою викладання, з його розвідками з теорії держави і права, соціології, з активним членством в НТШ, Товаристві прихильників освіти, Товаристві письменників і журналістів імені Івана Франка тощо, здобувач доходить висновку, що «сама наукова та викладацька діяльність В. Старосольського була для нього найбажанішою працею, «душевною потребою»» (с.185), яку, однак, через життєві обставини він не зміг зреалізувати вповні.

Сформульовані дисертантом висновки до кожного розділу й до роботи загалом є достатньо повними, такими, що узагальнюють відповідно до поставлених завдань викладений теоретичний та емпіричний матеріал, підкреслюють концептуальну цілісність роботи.

Отримані під час дослідження результати належно, відповідно до рівня кандидатської дисертації, апробовано в публікаціях та у виступах на конференціях. Друковані праці пана Огородника (а це 11 позицій, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному фаховому виданні) разом із авторефератом вповні репрезентують зміст дисертації. Оформлений за усіма відповідними вимогами автореферат дає змогу скласти уявлення про особистий внесок здобувача в наукове вирішення актуальної проблеми.

Разом із цим хотілося б зробити деякі зауваження і поставити здобувачеві кілька питань для обговорення під час захисту дисертації.

1. Відзначаючи намагання автора дисертації зберегти баланс між задекларованими соціальнокомунікаційним, біографістичним та мікроісторичним підходами, зауважу, однак, що це не завжди йому вдається. Так, у підрозділах 2.2 «Утвердження політика та громадського діяча» та 3.1 «Публічна активність адвоката» дисертант зосереджується головно на аналізі історичних фактів, недостатньо увиразнюючи їх соціальнокомунікаційний аспект.

2. У тексті кількох рубрик дисертації, зокрема підрозділів 2.4. «Соціал-демократичні домінанти комунікаційної діяльності», 3.2. «Специфіка захисних промов на політичних процесах» та 3.3 «Комунікативні особливості наукової діяльності», опис емпіричного матеріалу переважає над теоретичною компонентою. Урівноважене опертя на описані в підрозділі 1.1. теоретичні джерела дослідження надало б викладу більшої цілісності та системності. На мою думку, теоретичні узагальнення на основі конкретних прикладів, надто з царини соціальної комунікації, посприяли б чіткішому розкриттю визначених завдань дослідження.

3. Загалом підтримуючи ідею дисертанта зацентрувати на полемічних аспектах суспільно-політичної діяльності В. Старосольського, вважаю, що у підрозділі 2.2 здобувач доволі детально описує конфлікт політика з націонал-демократами довкола «сецесійного фонду». Чим пан Огородник може пояснити таку посилену увагу до цього історичного факту?

4. У висновках роботи дисертант стверджує, що «обидва напрями (адвокатська та наукова) діяльності В. Старосольського примножували його величезний досвід у громадсько-політичній діяльності» (с. 201). Проте не конкретизує, як ці напрями поєднувалися й «підживлювали» один одного. Варто було б чіткіше акцентувати й на тому, які саме соціальнокомунікаційні механізми були задіяні у формуванні досвіду В. Старосольського як громадсько-політичного діяча.

Однак зазначене не впливає на загальну позитивну оцінку роботи, що є оригінальним, самостійним, завершеним дослідженням, результати якого мають очевидну наукову новизну, комплексний характер, практичну цінність. За предметною спрямованістю рецензована дисертація відповідає паспорту наукової спеціальності 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій», адже заповнює прогалину в історії соціальних комунікацій, цілісно й системно відтворюючи персональну громадсько-політичну й науково-публіцистичну історію В. Старосольського.

Вважаю, що дисертація Огородника Тараса Миколайовича «Соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського (1899-1942 рр.)» відповідає нормативним вимогам до робіт такого рівня, що передбачені п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій.

Офіційний опонент
завідувачка кафедри ПР та журналістики
Української академії друкарства,
професор,
доктор наук із соціальних комунікацій

Е.І.Огар

Підпис

ЗАВІРЯЮ
Вчений секретар Української
академії друкарства
к.т.н. доц. З.М. Сельменська

15.04.2021

